

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ

Ενεπίγραφή βάση από το «Κάστρο – Παλαιά» του Βόλου

Βάση αγάλματος από τοπικό μάρμαρο με έντονες κυανοτεφρόχρες φλεβώσεις, σπασμένη δεξιά και πίσω. Εικ. 1. Στο κάτω μέρος είχε επεξεργασία για την προσαρμογή της πάνω σε άλλη βάση, όπως επεσήμανε ο πρώτος εκδότης Α. Αρβανιτόπουλος.¹ Η βάση φέρει επιγραφές στην όψη (I, II) και την αριστερή πλευρά (III). Εικ. 2-3.

Βρέθηκε το 1909 εντοιχισμένη σε οικία στον λόφο των Αγίων Θεοδώρων στον Βόλο (οικισμός «Κάστρο – Παλαιά») μαζί με αρχιτεκτονικά μέλη ναού τα οποία, κατά τον Αρβανιτόπουλο, ανήκαν στον ναό της Αρτέμιδος Ιωλκίας.² Φυλάσσεται στις αποθήκες του Αθανασάκειου Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου (αρ. ευρ. Ε 814).³

Διαστάσεις: ύψος 0,15 μ., πλάτος (σωζ.) 0,62 μ., πάχος (σωζ.) 0,33 μ. Ύψος γραμμ. (όψη): 0,017–0,022 μ.· διάστιχο: 0,013 μ. Ύψος γραμμ. (πλευρά): 0,014–0,019 μ.· διάστιχο: 0,003 μ.

Έκδ. Arvanitopoulos 1911, 298–299 no. 47, 47a (McD 1034). Βλ. Hatzopoulos 1994, 37-38 (BE 1995, 388· SEG 44, 446).

A (όψη)

Τέλη 2ου αι. π.Χ. (:)

I Τὸ κοινὸν ὁ τῶν Μαγνητῶν [Ἀρτέμιδι?].

2ος–3ος αι. μ.Χ.

II Στρατ(ηγοῦντος) Νεικολάου ἠλευθερώθη [δεῖνα ὑπὸ]
τοῦ πάππου αὐτοῦ ὁ λύτρον [δούς (δηνάρια) - -].

---

1. Arvanitopoulos 1911, 298-299 no. 47, 47a. Κατά την αυτοψία δεν έγινε δυνατό να ελέγξω την κάτω πλευρά.

2. Arvanitopoulos 1911, 298. Ο οικισμός του Κάστρου των Παλαιών στον λόφο των Αγ. Θεοδώρων ταυτίζεται με την πόλη της Ιωλκού. Η Ιωλκός αποτέλεσε μία από τις κόμεις της Δημητριάδας, η οποία δημιουργήθηκε κατόπιν συνοικισμού διαφόρων πολιτισμάτων της Μαγνησίας στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. Ωστόσο, ο οικισμός της Ιωλκού δεν εγκαταλείφθηκε μετά την ίδρυση της Δημητριάδας, αλλά συνέχισε να κατοικείται, όπως αποδεικνύουν τα αρχαιολογικά ευρήματα (κεραμική και spolia)· βλ. Καλαϊτζή, Κραβαρίτου, Σκαφιδά 2015-2016, 195-197, 229-230. Για τον συνοικισμό της Δημητριάδας, βλ. Ιντζεσίλογλου 1996, 91-100.

3. Πραγματοποιήθηκαν αυτοψίες στις 10 Μαΐου και 13 Νοεμβρίου 2023. Ευχαριστώ πολύ την Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας για την άδεια μελέτης και φωτογράφισης που μου χορήγησε, την αρχαιολόγο, κ. Μ. Ραφτοπούλου, καθώς και τον συντηρητή, κ. Γ. Αγγελή, για τη βοήθειά τους. Επίσης, ευχαριστώ τον επίκουρο καθηγητή Ρωμαϊκής Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, κ. Γ. Καλλιοντζή, ο οποίος διάβασε το άρθρο και μου έκανε χρήσιμες παρατηρήσεις.

B (αριστερή πλευρά)

3ος αι. μ.Χ.

III [Στρ(ατηγοῦντος) - - - - -]ους
[ἤλευθερώθη δεῖνα ξενι]κῆ.

A I [δεῖνα δεῖνος ἀνέθηκεν] Αρβανιτόπουλος. || **A II** 1 συμπλ. Αρβαν. || 2 συμπλ. Ζαχαράκη.

B III Αρβαν.

Παρατηρήσεις

A I Από το υπόστικτο Ν διακρίνονται η αριστερή κάθετη κεραία, καθώς και το άνω τμήμα της διαγωνίου και της δεξιάς καθέτου.

II 1 Επί του Σ διακρίνεται οριζόντια παύλα που δηλώνει τη σύντμηση της μετοχής στρατηγοῦντος.⁴ Το Ν και το Ε (Νεικολάου) είναι χαραγμένα ως συμπίλημα (ligatura): η δεξιά κάθετη κεραία του Ν αποτελεί ταυτόχρονα και την κάθετη κεραία του Ε. Από το υπόστικτο Η σώζονται η αριστερή κάθετη κεραία και η αρχή της μεσαίας κεραίας.

2 Από το υπόστικτο Ν σώζονται η αριστερή κάθετη κεραία και η αρχή της διαγωνίου.

Θεωρούμε ότι η χάραξη των στίχων 2 και 3 της όψεως (Α) είναι μεταγενέστερη του στίχου 1. Πρώτον, η χάραξη του πρώτου στίχου είναι αραιότερη: το μεταγραμμάτιο διάστημα είναι εμφανώς μεγαλύτερο (ca. 0,015–0,025μ.) από αυτό των στίχων 2 και 3 (ca. 0,01– 0,015μ.). Δεύτερον, το σχήμα των γραμμάτων των στίχων 2 και 3 εμπίπτει σε μεταγενέστερη εποχή· ενώ στον πρώτο στίχο η οριζόντια κεραία του Α είναι ευθεία, στους στίχους 2 και 3 είναι γωνιώδης (πλην του Α στη λέξη πάππου)· επίσης το Ω του πρώτου στίχου αποτελείται από ένα ημικύκλιο με δύο αποφύσεις, ενώ στον στίχο 2 είναι γωνιώδες.

Παρόλο που ο Αρβανιτόπουλος⁵ αναγνώριζε ότι ο δεύτερος στίχος (Α 2) είχε χαραχθεί σε μεταγενέστερη περίοδο, θεωρούσε ότι ο πρώτος και ο τρίτος (Α 1, 3) είχαν χαραχθεί από τον ίδιο χαρακτήρα αποκαθιστώντας το κείμενο της όψεως ως εξής: Α στίχ. 1, 3: Τὸ κοινὸν τ[ῶ]ν Μαγνήτων[· δεῖνα δεῖνος ἀνέθηκεν] | τοῦ πάππου αὐτοῦ λύτρο[ν]. Α στίχ. 2: Στρατ(ηγοῦντος) Νεικολάου ἤλευθερώθ[η δεῖνα ὑπό...].⁶

Κατόπιν επανεξετάσεως του λίθου προτείνουμε ότι ο πρώτος στίχος ανήκει πιθανότατα σε αναθηματική επιγραφή του Κοινού των Μαγνήτων (I), ενώ ο δεύτερος και ο τρίτος στίχος ανήκουν σε απελευθερωτική επιγραφή (II) που χαραχθηκε σε μεταγενέστερη εποχή, όπως και η απελευθερωτική επιγραφή της αριστερής πλευράς (B). Σε αυτή την άποψη συντείνουν άλλωστε η διαφορά στο μεταγραμμάτιο διάστημα και τα παλαιογραφικά χαρακτηριστικά που αναφέραμε παραπάνω, αλλά και το δυσανάλογο μεγάλο κενό που θα υπήρχε μεταξύ του πρώτου και του τρίτου στίχου στην περίπτωση που αυτοί είχαν χαραχθεί ο ένας ως συνέχεια του άλλου.

4. Βλ. Larfeld 1907, 410–411.

5. Arvanitopoulos 1911, 298.

6. Το 1994 ο Μ. Χατζόπουλος μετ' επιχειρημάτων κατέδειξε τα προβλήματα των παραπάνω συμπληρώσεων του Αρβανιτόπουλου· βλ. Hatzopoulos 1994, 37–38 (BE 1995, 388· SEG 44, 446).

Σχόλια

Α Ι Τὸ κοινὸν ὄ τῶν Μαγνήτων [Ἀρτέμιδι?].

Θεωρούμε λιγότερο πιθανό η επιγραφή να ήταν τιμητική, καθώς σε αυτή την περίπτωση μετά τη φράση τὸ κοινὸν τῶν Μαγνήτων θα ακολουθούσαν το όνομα και το πατρώνυμο του τιμώμενου [δείνα δεινός] και κατά πάσα πιθανότητα η ιδιότητα ή/και το εθνικό του, πληροφορίες απαραίτητες για την αναγνώρισή του, ακόμη και στην περίπτωση που επρόκειτο για τοπικό άρχοντα. Πρβλ. *IG IX 2, 1131* (β' μισό 2ου αι. π.Χ.⁷): Μάγνητες Σίμων Νικομήδου Δημητριή | ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς αὐτούς· *IG IX 2, 1132* (β' μισό 2ου αι. π.Χ.⁸): Τὸ κοινὸν τῶν Μαγνή[των] | Κρίτωνα Κρίτωνος Δημη[τριή] | στρατηγήσαντα τῶν Μαγν[ήτων] | [ἀ]ρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς ἑαυτούς].

Ωστόσο, το πλάτος της βάσης δυσχεραίνει μια τόσο μακρά συμπλήρωση, δηλαδή την παράθεση ονόματος, πατρωνύμου, ιδιότητας ή/και εθνικού, δεδομένου ότι το ελλείπον τμήμα της βάσης στα δεξιά δεν πρέπει να ήταν πολύ μεγάλο. Πρβλ. το πλάτος άλλων βάσεων από τη Δημητριάδα που σώζονται ακέραιες, το οποίο συνήθως δεν ξεπερνά το 1 μ.: *IG IX 2, 1132* (0,90μ.)· *IG IX 2, 1137* (0,57μ.)· *IG IX 2, 1138* (0,82μ.).

Θεωρούμε επομένως πιθανότερο ότι πρόκειται για αναθηματική επιγραφή. Στην περίπτωση αυτή, λαμβάνοντας υπόψη τον τόπο εύρεσης της βάσης υποστηρίζουμε ότι επρόκειτο για ανάθημα του Κοινού στην Αρτέμιδα Ιωλκία, μία από τις τρεις σημαντικότερες θεότητες του Κοινού των Μαγνήτων· οι άλλες δύο ο Ζεύς Ακραιός και ο Απόλλωνας Κοροπαίος.⁹ Όπως σημειώθηκε και στην αρχή του άρθρου, ο οικισμός του Κάστρου των Παλαιών ταυτίζεται με την Ιωλκό όπου υπήρχε ναός της Αρτέμιδος Ιωλκίας, ενώ η βάση βρέθηκε στο Κάστρο των Παλαιών χτισμένη μαζί με μέλη του ναού αυτού. Για τον λόγο αυτό, μετά τη φράση τὸ κοινὸν τῶν Μαγνήτων θεωρούμε ότι θα ακολουθούσε το όνομα της θεότητας [Ἀρτέμιδι]. Πρβλ. *SEG 53, 916* (Σαμοθράκη, ca. 170-140 π.Χ.), στίχ. 1-2: τὸ κοινὸν Θεσσαλῶν | Θεοῖς Μεγάλοις.

Αν και δεν αποκλείεται ο λίθος να μεταφέρθηκε από τη Δημητριάδα,¹⁰ υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις που καθιστούν πολύ πιθανή την υπόθεση ότι η βάση είχε ιδρυθεί εξαρχής στην Ιωλκό ως ανάθημα στον ναό της Αρτέμιδος Ιωλκίας.

Ἐνδειξη ότι η Ιωλκός όχι μόνο δεν εγκαταλείφθηκε μετά την ίδρυση της Δημητριάδας με συνοικισμό, αλλά εξακολούθησε να αποτελεί σημαντικό τόπο στο εσωτερικό της νέας πόλης από τον οποίο προέρχονταν σημαίνουσες προσωπικότητες του Κοινού των Μαγνήτων, είναι η εύρεση στο Κάστρο των Παλαιών επιτύμβιας στήλης που φέρει το όνομα του Ἀριστοκράτους, ο οποίος είναι γνωστό ότι ανήκε σε οικογένεια από την Ιωλκό με σημαντική δραστηριότητα στο Κοινό των Μαγνήτων (β' μισό του 2ου αι. π.Χ.).¹¹

Επίσης, ο ναός της Αρτέμιδος Ιωλκίας στο Κάστρο των Παλαιών διατηρήθηκε και μετά τον συνοικισμό της Δημητριάδας, όπως αποδεικνύει η εύρεση εντός του Κάστρου των Παλαιών

7. Βλ. Stählin 1929, 224.

8. Βλ. ό.π.

9. Kravaritou 2011, 123· Kravaritou 2016, 145-146.

10. Η πρακτική αυτή ήταν συνήθης κατά την ύστερη αρχαιότητα· βλ. Stählin 1929, 225-226.

11. Καλαϊτζή, Κραβαρίτου, Σκαφιδά 2015-2016, 206-209. Για την οικογένεια του Ἀριστοκράτους, βλ. και Stählin 1929, 211· Helly 1971, 555-559.

δύο ενεπίγραφων λίθων οι οποίοι, κατά τον Helly, αποτελούσαν τμήμα αναθέσεως στο ναό της Αρτέμιδας Ιωλκίας στα τέλη του 2ου αι. π.Χ.¹²

Συνεπώς, είναι πολύ πιθανό το Κοινό των Μαγνήτων να προέβη στην ανάθεση αγάλματος, του οποίου σώζεται η ενεπίγραφη βάση, στον ναό της Αρτέμιδος Ιωλκίας στον οικισμό της Ιωλκού.

Η Στρατ(ηγοῦντος) Νεικολάου ἠλευθερώθη [δεῖνα ὑπό] | τοῦ πάππου αὐτοῦ ὡ λύτρον [δούς (δηνάρια) - -]. Στρατηγός του Κοινού των Μαγνήτων με το όνομα Νικόλαος μαρτυρείται και σε άλλη απελευθερωτική επιγραφή της αυτοκρατορικής περιόδου από τη Δημητριάδα: IG IX 2, 1117 II: Στρ(ατηγοῦντος) Νεικόλα... Δεν είναι βέβαιο ότι πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο και στην παρούσα επιγραφή.

Μετά το ἠλευθερώθη αναφερόταν το όνομα του απελεύθερου. Η παθητική σύνταξη απαντάται σπανίως στις απελευθερωτικές επιγραφές της Δημητριάδας· βλ. Μπαμπάκος 1961, 153/154 (Ιωλκός, αυτοκρ. χρ.): [Στρ(ατηγοῦντος)] Ἄρχελάου τοῦ Τειμασιθέου [ὡ δεῖνα ἀπηλευθερώθη ὑπό] | Ἄριστοφυλίδου λύτρον δούς - - .¹³ Πιο συχνή είναι η ενεργητική σύνταξη: Δεῖνα ἠλευθέρωσεν δεῖνα λύτρον λαβῶν/λαβούσα παρ' αὐτοῦ δηνάρια X, πρβλ. IG IX 2, 1116b· 1117.7-9· 1118.1-3· 1119.9-15· SEG 26, 691.1-6, 14-17.

Η αναφορά στο λύτρον που έδινε ο απελεύθερος ως αποζημίωση στον πρώην κύριό του είναι πολύ συχνή στις απελευθερωτικές επιγραφές της Δημητριάδας (πρβλ. IG IX 2, 1100b.12· 1116b.3· 1117.8· 1119.13· SEG 26, 691.2, 5, 15).¹⁴ Πιθανότατα για τη δήλωση των δηναρίων υπήρχε το αντίστοιχο σύμβολο, όπως ήταν σύνηθες (πρβλ. IG IX 2, 1118.3· 1119.5, 8, 15· SEG 26, 691.2). Δεν αποκλείεται, ωστόσο, να υπήρχε το γράμμα Δ πριν από το ποσό, όπως στην περίπτωση της IG IX 2, 1117.9. Όσον αφορά το ποσό δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι· συνήθως κυμαίνεται μεταξύ 200 και 300 δηναρίων: σ' (200) στις IG IX 2, 1118.3· 1119.5, 8· σν' (250) στις IG IX 2, 1119.15· SEG 26, 691.2· τ' (300) στην IG IX 2, 1117.9.

Η συμπλήρωση που προτείνουμε προϋποθέτει την ύπαρξη συγγενικής σχέσης μεταξύ κυρίου και δούλου, κάτι που δεν ήταν ασυνήθιστο· σε ορισμένες περιπτώσεις στις θεσσαλικές απελευθερωτικές επιγραφές ο απελευθερωτής είναι ο βιολογικός πατέρας του απελεύθερου.¹⁵ Παρόλα αυτά, η σχέση παππού – εγγονού που φαίνεται ότι υπάρχει μεταξύ του απελευθερωτή και του απελεύθερου της παρούσας επιγραφής, δεν μαρτυρείται μέχρι στιγμής σε άλλες απελευθερωτικές επιγραφές της Θεσσαλίας.¹⁶

12. Helly 2012–2013, 190-198. Η Κραβαρίτου (Kravaritou 2016, 149) υποστηρίζει ότι γύρω στο 120 π.Χ. πραγματοποιείται μετεγκατάσταση του ναού της Αρτέμιδος Ιωλκίας από την ιερή αγορά της Δημητριάδας, όπου είχε μεταφερθεί μετά την ίδρυση της πόλης, στο Κάστρο των Παλαιών, ως συνέπεια της ευρύτερης αναδιάταξης του αστικού χώρου της Δημητριάδας και της μετατόπισης της κατοίκησης στον βόρειο τομέα της πόλης που παρατηρείται γύρω στο 120 π.Χ. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη ναού της Αρτέμιδος στο Κάστρο των Παλαιών, δηλαδή στην Ιωλκό, στα τέλη του 2ου αι. π.Χ., είναι σχεδόν βέβαιη.

13. Έκδ. Γιαννόπουλος 1930, 100-101, αρ. 2. Ο συντάκτης του λήμματος SEG 23, 460 έχει παραλείψει την συμπλήρωση που πρότεινε ο Μπαμπάκος.

14 Για το λύτρον στις απελευθερωτικές επιγραφές της Θεσσαλίας, βλ. Zelnick-Abramovitz 2013, 31, 48, 71-72.

15. Zelnick-Abramovitz 2013, 52.

16. Μαρτυρείται μόνο η περίπτωση απελευθέρωσης με τη συγκατάθεση του παππού· Αρβανιτόπουλος 1917, 25 αρ. 313.B.16-19 (Χυρειαί, τέλη 1ου αι. π.Χ.): Σωπάτρα, ἡ φαμένη ἀπηλευθερωσθαι ὑπὸ Παρμενίωνος τοῦ Ε[ὐ]φόρβου μετὰ τῆς γνώμης Δ[ρ]αῖκου το[ῦ] Εὐθύμ[ο]υ [τοῦ] | πάππου κα[ὶ] ἐπιτρόπου αὐτοῦ, ἔδωκεν κτλ. (βλ. Kramolisch 1978, 121). Θεωρούμε ελάχιστα πιθανό στην παρούσα επιγραφή να πρόκειται για περίπτωση κοινῆς διάθεσης ἢ ευδόκησης, καθώς μια τέτοια αποκατάσταση θα

B III [Στρ(ατηγοῦντος) - - - - -]ους | [ἤλευθερώθη δεῖνα ξενι]κῆ. Ακολουθούμε την αποκατάσταση που πρότεινε ο Αρβανιτόπουλος.

Σώζεται το τέλος των δύο στίχων μιας απελευθέρωσης που κατά πάσα πιθανότητα διενεργήθηκε ξενικῆ.¹⁷ Πιθανότατα η μετοχή στρατηγοῦντος στη χρονολογική φόρμουλα ήταν συντεταγμένη, όπως ήταν ο κανόνας κατά την αυτοκρατορική περίοδο (πρβλ. *IG IX 2*, 1116b.1-1117.1, 6, 10· 1119.1, 6). Το όνομα του στρατηγού δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βεβαιότητα.¹⁸

Χρονολόγηση

Η βάση έφερε αρχικά ανάθημα του Κοινού των Μαγνήτων. Συνεπώς, είναι μεταγενέστερη του 167 π.Χ., έτους επανίδρυσης του Κοινού.¹⁹ Η μετεγκατάσταση του ναού της Αρτέμιδος Ιωλκίας από την ιερή αγορά της Δημητριάδας στον λόφο του Κάστρου των Παλαιών γύρω στο 120 π.Χ.²⁰ θα μπορούσε να αποτελέσει *terminus post quem* για τη χρονολόγηση της επιγραφής. Στο πλαίσιο αυτό, η βάση θα μπορούσε να χρονολογηθεί στα τέλη του 2ου αι. π.Χ.

Κατά την αυτοκρατορική εποχή, χαράχθηκαν οι απελευθερωτικές επιγραφές, στην όψη της βάσεως (*II*) κάτω από την αναθηματική επιγραφή και στην αριστερή πλευρά (*III*). Η πρακτική αυτή απαντά συχνά σε επιγραφές της Δημητριάδας.²¹ Η απελευθερωτική επιγραφή της όψεως θα μπορούσε να χρονολογηθεί μεταξύ 2ου και 3ου αι. μ.Χ., όπως μαρτυρούν τα παλαιογραφικά χαρακτηριστικά (γωνιώδες Ω, γωνιώδης μεσαία κεραία στο Α, συμπλήμα, σύντμηση που δηλώνεται με οριζόντια παύλα). Η απελευθερωτική επιγραφή της αριστερής πλευράς ανήκει στον 3ο αι. μ.Χ., όπως μαρτυρεί το ορθογώνιο Σ στον πρώτο στίχο.

απαιτούσε αρκετά μεγαλύτερο πλάτος στα δεξιά του λίθου: ἤλευθερώθη [δεῖνα ὑπὸ δεῖνος καί] | τοῦ πάππου αὐτοῦ κτλ. ἢ ἤλευθερώθη [δεῖνα ὑπὸ δεῖνος συνευδοκοῦντος] | τοῦ πάππου αὐτοῦ κτλ. Για το φαινόμενο της κοινῆς διάθεσης στη Θεσσαλία, βλ. Μπαμπάκος 1961, 33-36, 67-79· Zelnick-Abramovitz 2013, 32.

17. Για τη σημασία του όρου ξενικῆ στις θεσσαλικές απελευθερωτικές επιγραφές, βλ. Μπαμπάκος 1961, 47-48· Zelnick-Abramovitz 2013, 49.

18. Από τα ονόματα των γνωστών στρατηγών του Κοινού των Μαγνήτων της αυτοκρατορικής εποχής με τη σωζόμενη κατάληξη -ους ταιριάζουν τα: Ἀριστοκλῆς, Ἀγαθοκλῆς (*SEG 37*, 450.1-2, 6-7· 451.2-454.21-22, ca. 200-250 μ.Χ.), Εὐμένης και Νικοκράτης (*SEG 26*, 691.4, 9, ca. 150-200 μ.Χ.).

19. Για το Κοινό των Μαγνήτων, βλ. Martin 1975, 78-114· Ιντζεσίλογλου 1996, 101-107.

20. Βλ. Kravaritou 2016, 149 (βλ. ανωτ. τὴν σημ. 12).

21. Για παράδειγμα, απελευθερωτικές επιγραφές της Ρωμαϊκής περιόδου βρίσκουμε χαραγμένες σε στήλες που έφεραν ψηφίσματα του Κοινού των Μαγνήτων (βλ. *IG IX 2*, 1100 και 1104). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι λιθόπλινθοι βάσης μνημείου της Ελληνιστικής εποχής από τη Δημητριάδα επί των οποίων χαράχτηκαν απελευθερωτικές επιγραφές τον 3ο αι. μ.Χ. (Habicht 1987, 278-292 [*SEG 37*, 450-459]).

Συντομογραφίες

McD A. S. McDevitt, *Inscriptions from Thessaly: An Analytical Handlist and Bibliography*, New York 1970.

Βιβλιογραφία

Αρβανιτόπουλος 1917: Α. Σ. Αρβανιτόπουλος, Θεσσαλικά ἐπιγραφαί, *AE* 1917, 1-37.

Γιαννόπουλος 1930: Ν. Ι. Γιαννόπουλος, Θεσσαλικά ἐπιγραφαί, *AE* 1930, 96-107.

Ιντζεσίλογλου 1996: Μ. Ιντζεσίλογλου, Ο συνοικισμός και η πολιτική οργάνωση της Δημητριάδας και του Κοινού των Μαγνήτων κατά την ελληνιστική περίοδο, στον τόμο Ε. Κονταξή (επιμ.), *Αρχαία Δημητριάδα. Η διαδρομή της στο χρόνο. Πρακτικά Ημερίδας, 9 Νοεμβρίου 1994, Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών, Τεκμηρίωσης, Αρχείων και Εκθεμάτων Βόλου (ΔΗ.Κ.Ι.)*, Βόλος, 91-109.

Καλαϊτζή, Κραβαρίτου, Σκαφιδά 2015-2016: Μ. Καλαϊτζή, Σ. Κραβαρίτου, Ε. Σκαφιδά, Ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες από το Κάστρο – Παλαιά του Βόλου, *Τεκμήρια* 13, 193-241.

Μπαμπάκος 1961: Α. Μπαμπάκος, *Πράξεις κοινής διαθέσεως και άλλα συγγενή φαινόμενα κατά τὸ δίκαιον τῆς Ἀρχαίας Θεσσαλίας*, Αθήνα.

Arvanitopoulos 1911: Α. Arvanitopoulos, Inscriptions inédites de Thessalie, *RPh* 35, 282-305.

Habicht 1987: C. Habicht, Neue Inschriften aus Demetrias, στον τόμο S. C. Bakhuizen, F. Gschnitzer, C. Habicht, P. Marzoff (επιμ.), *Die deutschen archäologischen Forschungen in Thessalien (Demetrias V)*, Bonn, 269-306.

Hatzopoulos 1994: Μ. Β. Hatzopoulos, *Cultes et rites de passage en Macedoine*, Athènes.

Helly 1971: Β. Helly, Décrets de Démétrias pour des juges étrangers, *BCH* 95, 555-559.

Helly 2012–2013: Β. Helly, Recherches sur les stèles funéraires de Démétrias, *BCH* 136-137 (2012-2013) 179-214.

Kramolisch 1978: Η. Kramolisch, *Die Strategen des thessalischen Bundes vom Jahr 196 v. Chr. bis zum Ausgang der römischen Republik (Demetrias II)*, Bonn.

Kravaritou 2011: Σ. Kravaritou, Synoecism and religious interface in Demetrias (Thessaly), *Kernos* 24, 111-135.

Kravaritou 2016: Σ. Kravaritou, Sacred space and the politics of multiculturalism in Demetrias (Thessaly), στον τόμο Μ. Melfi, Ο. Bobou (επιμ.), *Hellenistic Sanctuaries: Between Greece and Rome*, Oxford, 128-151.

Larfeld 1907: W. Larfeld, *Handbuch der griechischen Epigraphik*, Leipzig.

Martin 1975: D. G. Martin, *Greek leagues in the later second and first centuries BC*, Princeton.

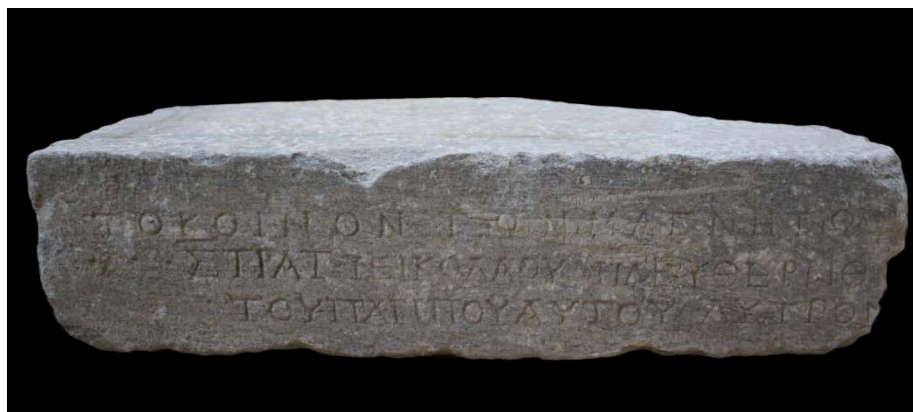
Stählin 1929: F. Stählin, Zur Chronologie und Erklärung der Inschriften von Magnesia und Demetrias, *AM* 54, 201-226.

Zelnick-Abramovitz 2013: Rachel Zelnick-Abramovitz, *Taxing Freedom in Thessalian Manumission Inscriptions*, Leiden.

Ενεπίγραφη βάση από το «Κάστρο – Παλαιά» του Βόλου

Εικ. 1. Η άνω επιφάνεια της βάσεως (φωτογραφία του συγγραφέα).

Εικ. 2. Η όψη της βάσης (φωτογραφία του συγγραφέα).

Εικ. 3. Η αριστερή πλευρά της βάσης (φωτογραφία του συγγραφέα).